

Puolueiden identiteettiä etsimässä: Neljän puolueen vaaliohjelmien tarkastelua myöhäismodernin silmin

RAULI MICKELSSON

ABSTRACT
Identity of Four
Finnish Parties
in their Election
Programs in 1970
and 1995

In this article I compare the identity of four Finnish parties in their election programs in 1970 and 1995. My hypothesis is that the change in society from industrial (modern) to post-industrial (post-modern) has influenced the way parties see themselves and their plans for the future. Firstly, my comparison shows that in 1970 parties identified themselves as agents of some class or group in society, but in 1995 they appealed to all population groups. Secondly, losing faith in the future of parties seems to be a common attitude. In 1970 every party listed many renovations, but in 1995 playing politics was more short-spanned action. In 1970 parties legitimated their existence and their political ambitions with ideology and rationality, whereas in 1995 they referred to values. In conclusion I discuss the alternatives of parties in the future.

Johdanto

Mikä on puolue? Tähän kysymykseen voidaan vastata monellakin tavalla. Yleisin lienee se käsitys, että puolueet »tekevät politiikkaa» valtion ja kuntien edustuselimissä. Kansalaisyhteiskunnan piirissä tällaiseen politiikka- ja puolueymmärrykseen liittyy tänä päivänä negatiivinen varaus, kuten viime eduskuntavaalien alla kansalaisten esittämästä voimallisesta puoluekriitistä voitiin nähdä. Puolueita arvosteltiin muun muassa samankaltaistumisesta, moraalittomasta eduntavoittelusta ja edustuksellisen demokratian toimintamahdollisuuksien kaventamisesta. Eduntavoitteluun ja ryhmäkuriin viittaaminen ei kuitenkaan auta puolueen määrittelyssä kovin pitkälle; ne kuvaavat osaa siitä, mitä puolueen piirissä kieltämättä tapahtuu, mutta eivät sitä, mitä puolue oikeastaan on.

Vaihtoehtoinen tapa ymmärtää puolue on lähestyä sitä toisenlaisen politiikkakonseption kautta. Kari Palosen mukaan jokainen asia voidaan *nähdä* poliittisesti, jolloin politiikka merkitsee tiettyä näkökulmaa jonkun kysymyksen tarkasteluun; sellaista, joka kyseenalaistaa välttämättömyydet ja synnyttää uusia keskustelun avauksia eli Palosen sanoin *politiso* kohteensa (ks. Palonen 1993a, 6–16). Jos politiikka ymmärretään näin, voidaan ajatella, että Suomen puolueet ovat syntyneet, kun samoin ajattelevat ihmiset ovat kokoontuneet yhteen ja politisoineet vaikkapa sellaisia kysymyksiä kuten suomen ja ruotsin kieltä, itsenäisyyttä, työväenluokan ja maaseutuväestön oikeuksien puolustamista, maaltamuuttoa sekä ympäristönsuojelua ja talouskasvua (esim. von Beyme 1985; Siisiäinen 1990).

Tämäkään määritelmä ei ole erityisen toimi-

va. Jos puolue tulkitaan yhteen kokoontuneiden kansalaisten politisoivaksi keskusteluksi, miksi emme pidä bussipysäkillä seisovien ihmisten kiivasta väittelyä EU-jäsenyydestä ainakin puolueen alkeismuotona? »Puolueisuuden» määrittäminen vaatii jotakin muuta perustaa, mutta mitä?

Tässä artikkelissa ajatellaan, että »puolueisuus» nousee yhteisesti jaetusta tavasta ymmärtää yhteiskunnallinen todellisuus. Puolue voitaisiin ehkä parhaiten määrittellä jonkinlaiseksi »henkisyudeksi» (tai ylärakenteeksi, tietoisuudeksi, diskurssiksi), joka koostuu ajan kuluessa puolueeseen suunnatuista toiveista, odo- tuksista, peloista ja asioille annetuista merkityksistä. Kunkin puolueen merkitysrakennelman kivijalkana on jokin politisoitu asiakysymys, kuten esimerkiksi sosialidemokraateilla työväenluokan ja köyhälistön etujen puolustaminen ja kristillisillä yhteiskunnallisen maallistumisen vastustaminen. Näistä merkitysrakennelmista muodostuu puolueen identiteetti. Iver B. Neumannin (1995) mukaan »kollektiivisen identiteetin» rakentamista pitää tarkastella sielä, missä se tapahtuu, nimittäin diskurssissa. Tässä tapauksessa oletan puolueiden identiteetin ja diskurssin muutosten ilmenevän puolueohjelmissa ja erityisesti vaaliohjelmissa.

Puolueiden ohjelmat ovat niiden identiteetille tärkeitä merkitysrakennelmia. Ohjelmiin on pyritty tiivistämään jotakin oleellista puolueesta ja sen tavoitteista, ja tarkoituksena on kertoa keitä »me» olemme ja mihin pyrimme ja keitä ovat »muut», siis vastustajat. Ohjelma on perinteisesti ollut painotuote, joka on hyväksytty puolueen päättävissä elimissä, mutta visualisoituvassa kulttuurissa ohjelmaksi voidaan ymmärtää vaikkapa puoluejohtajan puhe- ja pukeutumistyyli, vaalivideo, painetun ohjelman ulkoasu tai miltei mikä tahansa visuaalinen merkitysaines (Pekonen 1991, 20; Kanerva 1994).

Vaaliohjelmat ovat erilaisia identiteetinmäärittelypaikkoja kuin esimerkiksi periaateohjelmat. Perinteisesti periaateohjelmat ovat olleet puolueväelle tarkoitettuja kauaskantoisia, puolueen olemassaolon historiallisesti oikeuttavia kertomuksia. Ne operoivat pääasiassa lineaarisen aikakäsityksen kanssa luoden vaikutelman vääjäämättömästä edistyksestä tai harmoniasta, jota puolueen oma politiikka toteuttaisi parem-

min kuin muiden. Käytännössä monipuoluedemokratioiden yhteiskunnat eivät tietenkään »edisty» (tai sitten pysy paikallaan) yhden tietyn puolueohjelman määrittämällä tavalla. Eri- laisten näkemysten ja tavoitteiden kirjon keskellä yhden puolueen ainoalla ja oikealla linjalla ei ole realistisia toteutumismahdollisuuksia. Siksi arkipäivän politiikka on aina taistelua. Näin ollen ristiriita puolueen legitimoiminnin ja käytännön toiminnan välillä syntyy, kun politiikkaa ei tehdä lineaarisessa vaan ennemminkin kaoottisessa aikaulottuvuudessa (ks. esim. Lindroos 1993).

Vaaliohjelmat ovat puolueiden kirjoittamia kertomuksia tästä taistelusta. Niiden taustalla siintää haave harmonisesta maailmasta, jossa kaikki yhteiskunnan jäsenet ovat tiedostaneet »oikean» totuuden (eikä esimerkiksi naapuri- puolueen »väärää» totuutta) ja jossa kehitys vie kohden parempaa huomista. Kun periaateohjelmat on tarkoitettu vahvistamaan oman puolueen uskoa itseensä, vaaliohjelmat suunnataan suu- relle yleisölle.

Tarkoitukseni on tässä artikkelissa tarkastella neljän puolueen, SDP:n, Keskustan, SKDL/Vasemmistoliiton ja Kokoomuksen¹ identiteetinmäärittelyä vuosien 1970 ja 1995 eduskunta- vaaliohjelmissa. On mielenkiintoista verrata toisiinsa tämän päivän ja 1960–1970-luvun vaihteen ohjelmia, koska molempina ajankoh- tina puolueet joutuvat ottamaan kantaa suureen yhteiskunnalliseen murrokseen eli myös (tausta)diskurssissa² tapahtuneisiin muutoksiin. Työttömyys on keskeinen teema molemmissa vaaleissa, ja niiden yhteydessä myös käydään muutosten kirvoittamaa arvokeskustelua. Ohjel- mia vertaamalla etsitään valaistusta kysymykseen, mitä puolueille on viimeisten vuosikym- menien aikana tapahtunut.

¹ Kokoomus ei laatinut ko. kampanjoihin »vaalioh- jelmiksi» nimettyjä papereita. Tämän johdosta tarkas- telen vuoden 1970 vaalien osalta puoluetuomiston laati- ma ilmoituskampanjaa ja vuoden 1995 vaalien osalta puolueen puheenjohtajan Sauli Niinistön pitämää vaa- likampanjan avajaispuhetta.

² Työn pääasialliset metodologiset lähtökohdat olen ottanut Hayward S. Alkerilta ja David Sylvanilta. Hei- dän mukaansa: »Diskurssi on sosio-kulttuurinen tausta, jota kuuntelijat tai lukija käyttävät kootessaan verbaalisia tuotteita (yleensä narratiivisiksi) teksteiksi» (Alker ja Sylvan 1994, 13). Mielenkiintoista Alkerin

Taustaa

Kun vuoden 1970 eduskuntavaaleja käytiin, liikehtivät suuret ikäluokat. Suomessa harjoitettiin pienimuotoista kulttuurivallankumousta, politiikan, talous- ja kulttuurielämän »establishmentit» olivat »radikaalien» hyökkäysten kohteena. Oikeuteen saattoi joutua tekemällä pilaansaan, maalaamalla sian ristille tai rakastelemalla flyygelin päällä (Tuominen 1990). Teollistuminen ja kaupungistuminen nostivat esiin uusia arvoja ja elämäntyylyjä. Murroksesta huolimatta vuosisadan alussa syntynyt puoluejärjestelmä kuitenkin säilytti rakenteensa ja asemansa jotakuinkin ennallaan. Se sai vain yhden haastajan: yhteiskunnallisen rakennemuutoksen tuotteen, syrjäisiltä alueilta komeetan lailla nousseen Suomen Maaseudun Puolueen.

Vuonna 1970 oltiin Suomessa siirtymässä maaseutuyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan, jossa modernit tendenssit³ yhä enemmän hallitsivat elämäämme. Nyt sanotaan modernien tendenssien olevan väistymässä myöhäismodernien tieltä. Vaikka moderni kulttuuri ja ajattelutapa ovat jo pitkän aikaa olleet Suomessakin vallitsevina, on niiden rinnalla elänyt, ja elää ehkä edelleen, esimoderni (syklinen) tapa suhtautua aikaan ja historiaan. Viime aikoina on modernin lineaarisen aikakäsityksen rinnalle tullut myöhäis- ja postmoderni historiaton (ja epälineaarinen) tapa jäsentää aikaa (Wallgren 1989, 50–51; Karjalainen 1993, 9). Suomalainen yhteiskunta on siis joutunut käymään vaajaassa kolmessakymmenessä vuodessa todella rajuja ihmisten ajattelutapaa ja yhteiskunnan rakenteita ravisuttaneita muutoksia. Näihin ovat puolueet muun muassa vaaliohjelmissaan olleet pakotetut ottamaan kantaa.

ja Sylvanin metodologiassa on diskurssin ymmärtäminen »taustaksi». He käyttävät »diskurssin» ja »taustadiskurssin» käsitteitä niin, että taustadiskurssit ymmärretään suhteessa tulkittavaan tekstiin. Heidän mukaansa: »Taustadiskurssit ovat itsessään konstitutatiivisia rakenteita, jotka ovat välttämättä suhteessa jokaiseen muuhun perustavaan asiaan, joka muokkaa, ohjaa tai hallitsee yhteiskuntien poliittista elämää».

³ En puhu modernista (esimodernista tai myöhäismodernista) »ajasta» vaan »tendensseistä», koska katson, että samana ajankohtana voi vallita sekä modernia, myöhäismodernia tai jopa esimodernia kulttuuria ja elämäntapaa.

Filosofit ja yhteiskuntateoreetikot ovat jo jonkin aikaa kiistelleet siitä, mitä länsimaisten yhteiskuntien muuttuminen modernista ja teollisesta myöhäismoderniin ja jälkiteolliseen merkitsee; onko edistysuskoon nojaava kulttuuri hajoamassa tai hajonnut jo, ja onko länsimaisen ihmisen jäsennelty maailmankuva särkyneessä peruuttamattomalla tavalla. Samoin kiistellään siitä, mikä ottaa modernin paikan: kekevatko länsimainen ajattelu ja arki viimein todellisen vapauden vai vajoavatko ne tuhoisaan nihilismiin (esim. Kotkavirta ja Sironen 1986; Bernstein 1991).

Modernin suuri kertomus loi uskon siihen, että yksilöt ja yhteisöt ovat itse omalla toiminnallaan luoneet historian ja että ne myös pysyvät rakentamaan haluamansa kaltaisen tulevaisuuden. Esimodernin ajan kehämäinen aikakäsitys, ennalta määrätty jatkuvuus, ei ollut antanut suuria mahdollisuuksia omaa elämäntapaa arvioivalle ja sitä muuttamaan pyrkivälle keskustelulle yhteisöjen sisällä ja välillä. Moderniteetti tavallaan tuomitsi yhteisöt päinvastaiseen elämään: ottamaan jatkuvasti vastaan uutta ja tekemään loppumattomasti työtä parempaa maanpäällistä huomista varten; toteuttamaan vääjämätöntä edistyskertomusta (Karjalainen 1993, 9; Tamminen 1994).

Postmodernistit väittävät, että suuret (maailmanhistorialliset ja tieteelliset) kertomukset ovat vihdoin kuolleet. Postmoderni elämänsäsenne merkitsee, sen oman ymmärryksen mukaan, moderniteetin synnyttämän vääristyneen lumouksen haihduttamista. Thomas Wallgren toteaa, että »postmoderniin pettymykseen» on vaikuttanut se, että varhaisen modernin odotushorizontti oli katteettoman optimistinen (Wallgren 1989, 50–51). Jürgen Habermasin mukaan valistusta ja edistystä korostaneen utopismin tilalle on nyt tullut näkemyksellisyyden puute, jonka globaalit uhat ja negatiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen ovat laukaisseet. Modernille ominaisen huomisen odotuksen sijaan elämme ikuisessa, paniikinomaisessa nykyisyydessä. Tulevaisuudesta on tullut uhka, jonka hyökkäykset kohdistuvat yhteisöihin yhä rajumpina, totaalaisempina ja vastaansanomattomampina (Wallgren 1989; Habermas 1994). Jean Baudrillard väittää, että myös todellisuuskäsityksemme on muuttunut »epäajalliseksi». Kun tapahtumilla ei mielletä olevan syytä eikä seu-

rauksia, totuudeksi muodostuu se, mitä kulloinkin kommunikoidaan, se, miltä jokin asia tiettyssä hetkessä ja tilanteessa näyttää (Baudrillard 1988; Heikka 1994). Tarkastelen seuraavassa vuosien 1970 ja 1995 vaaliohjelmia modernin/myöhäismodernin näkökulmasta.

»Me» vaaliohjelmissa 1970

Kansallinen Kokoomus on nimeään myöten »kansallinen» puolue. Kokoomus haluaa vielä seitsemänkymmentäluvun taitteessa olla nationalismin ylimmäinen lipunkantaja Suomessa, vaikka se oli jo viisikymmentäluvulla ottanut ohjelmiinsa »dynaamisen konservatismiin» periaatteen (Salokorpi ja Waronen 1989, 5–31). Puolue pitää vuoden 1970 vaaliohjelmassaan tukijoinaan »kansaa ja suomalaisia». Ohjelmassa korostetaan, että »jokainen suomalainen on yhtä tärkeä yhteiskunnan kannalta». Päävihollistaan Kokoomus ei enää nimeä yhtä suora-sukaisesti »pakkodemokratian tavoittelijoiksi» kuin aiemmin (ks. esim 100/100, Kokoomuksen vaalilehtinen 1948) – kilpailu äänestäjien suosiosta on jo ylittänyt puolueiden välisen perinteisen rajanvedon. Silti viittaukset »muihin» ovat kaikessa peittelevyydessäänkin selviä:

Hänellä on halu ponnistella eteenpäin ja saavuttaa tuloksia. Hän on yrittäjä. Kuitenkaan hänen merkitystään yhteiskunnan yrittävänä jäsenenä ei aina haluta ymmärtää. Jotkut jopa pyrkivät poistamaan hänen oikeutensa ja vapautensa yrittämiseen. Onko se oikein?

Jokainen ihminen on yhtä tärkeä. Ei voi olla oikein, että niin monet tuntevat nykyisin henkistä ja aineellista turvattomuutta. Ei voi olla oikein, että niin monet tuntevat jäävänsä jalkoihin ahtaiden eturistiriitojen puristuksessa. Tämän päivän Suomessa tunetaan pelkoa ja epävarmuutta siitä, mihin me olemme menossa ... Kokoomus on turvallisempi ...

Yhteiskuntaa repivä poliittinen toiminta ei saa tulla kysymykseen 1970-luvulla. Maata rakennetaan vain yhteisesti hyväksytyjä sääntöjä noudattaen.

Ilmaus »Jotkut jopa pyrkivät ...» viittaa vasemmistoon ja sen sosialisointivaatimuksiin. »Ei voi olla oikein, että niin monet tuntevat jäävänsä jalkoihin ahtaiden eturistiriitojen puristuksessa ...» kohdistaa moitteen ammattiyhdistysliikkeeseen; vielä 1970-luvulla Kokoomus ei

ollut mikään etujärjestöpuolue. »Henkinen turvattomuus», »repivä politiikka» ja »Kokoomus on turvallisempi» tuovat esiin kokoomuslaisten tunteman vastenmielisyyden vasemmiston kulttuuriradikalistisia offensiiveja kohtaan. Viimeisessä lauseessa nähdään, kuinka radikalismien sijasta Kokoomus painottaa vanhaa paasikiviläistä laillisuuspolitiikkaa yhteiskunnan kehittämisen periaatteena.

SKDL ilmaisee viholliskäsityksensä selkeämmin kuin Kokoomus. Kansandemokraattien »muihin» kuuluvat yksityinen pääoma, työnantajat ja rikkaat; »meitä» ovat työväestö ja sille läheiset kansalaisryhmät, »joiden avulla portaitaiset uudistukset toteutetaan». Yleissävyltään vuoden 1970 ohjelma ei kuitenkaan ole aggressiivinen. Siinä korostetaan, että *SKDL*:n osallistuminen hallitukseen on laajentanut ja syventänyt vasemmiston ja keskustan kannattajien yhteistyötä. *SKDL* uskoo omien jäsentensä ja kannattajiensa olevan niin lojaaleja puolueelle, että heiltä ensisijaisesti ja viime kädessä myös kansakunnalta voidaan vaatia »sosialistista tietoisuutta», uudistusten henkistä edellytystä. Ohjelmassa tehdään eroa sosialidemokraatteihin toteamalla, että koko vasemmiston on ratkaistava kantansa »toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat järjestelmän perusrakenteisiin, koska pelkästään kapitalistisen järjestelmän puitteisissa ei kannata toimia». Näin *SKDL* arvostelee sosialidemokraattien reformipolitiikkaa ja haluaisi vasemmiston toimivan yhdessä kapitalistisen järjestelmän kurissapitämiseksi.

SDP oli päähallituspuolue vuosina 1966–1970. Tämä näkyy puolueen eduskuntavaaliohjelmasta erinomaisesti. Sosialidemokraatit ovat sanojensa mukaan olleet parantamassa vähäosaisten etuja, nostamassa elintasoa ja vaikuttamassa sivistyselämän uudistuksiin. Porvarillisen politiikan lamauttama talouselämäkin on sosialidemokraattien toimesta saatu nousuun. Porvaripolitiikka nähdään lyhytnäköisenä ja *SDP*:n politiikka pitkäjänteisenä ja suunnitelmallisena. Sosialidemokraattien identiteettimäärittelyssä voi nähdä puolueen pitävän itseään vääjäämättömän edistyksen ensisijaisena toimeenpanijana. Puolueen »suurta kertomusta» hallitsee 1970-luvulla usko konemaiseen rationaalisuuteen ja suunnitelmallisuuteen. Vuoden 1970 eduskuntavaaliohjelmassa tämä usko ilmenee vielä hiukan pehmeämmin:

Sosialidemokratia on yhteiskunnallinen uudistusliike, jolla on selkeät aatteelliset päämäärät. Hyvinvoinnin ja tasa-arvon yhteiskunnan toteuttaminen edellyttää laajojen kansalaispiirien osallistumista. Sosialidemokratia kutsuu valitsijoita toteuttamaan 1970-luvun ohjelmaa.

Päinvastoin kuin kansandemokraatit, SDP ei halua mukaan yhteiskunnan rakennustyöhön pelkästään työväestöä vaan »laajoja kansalaispiirejä». Tosin »vähäosaisten» etujen parantamisella kehuminen ja »porvarien» moittiminen tuo selkeästi esiin puolueen käsityksen meistä ja muista.

Keskustapuolue oli myös hallituksessa nelivuotiskauden 1966–1970. Puolue oli muuttanut periaateohjelmansa kymmentä vuotta aiemmin ja sitten nimensä Maalaisliitosta Keskustapuolueeksi. Uusi nimi ja imago näkyvät vaaliohjelman itsemäärittelystä:

Keskustapuolueen asema Suomen politiikassa on hyvin keskeinen. Ilman sen myötävaikutusta eivät enempää vasemmisto- kuin oikeistopuolueet pysty muodostamaan lujaa enemmistöhallitusta. Poliittisen keskustan vahvistuminen on koko maan kannalta vaalien tärkein tavoite. Nuorten ääntä on kuunneltava ja heidän on päästävä mukaan asioita ratkaisemaan. Keskustapuolue harjoittaa eri ryhmien välisiä vastakohtaisuuksia tasoittavaa, kansan sisäistä yhteisymmärrystä lisäävää ja suomalaista kansanvaltaa lujittavaa sisäpolitiikkaa.

Ohjelmassa annetaan ymmärtää, että kun vasemmisto ja oikeisto taistelevat keskenään, viisas sovinnonrakentaja Keskustapuolue toimii sovittelijana ja edistyksen vaalijana. Pelkästään sillanrakentajaksi Keskusta ei kuitenkaan halua jäädä, vaan se hakee omaa linjaansa ottamalla itäisyyttä sekä oikeistosta että vasemmistosta:

Keskustapuolue ei kannata enempää poliittisen oikeiston pyrkimyksiä vallitsevan valtarakenteen säilyttämiseksi kuin vasemmiston edustamia sosialistisia oppeja.

»Huominen» vaaliohjelmissa 1970

Vuonna 1970 puolueet elävät vielä modernille tyypillisen huomenen odotuksessa. Edistyksen, kasvun ja muutoksen perään haikaillaan, ja niinpä vaaliohjelmissa listataan runsaasti tule-

vaisuuden tavoitteita. Keskeisenä yhteisenä nimitäjänä ohjelmissa on talouskasvun korostaminen. Kasvuideologiaa mikään puolue ei perustele eikä varsinkaan epäile. Ympäristöongelmat olivat kuusikymmentäluvulla saaneet jonkinlaista huomiota, mutta ympäristönsuojelua ja talouskasvua ei nähty toisilleen ristiriitaisina.

Kokoomuksen uudistuslista on lyhin. Puolue korostaa, että jokaisella pitää olla työtä, asunto, koulutusmahdollisuus ja yrittämisen mahdollisuus. Kokoomuksen mukaan »koulutuksen tulee olla kokonaisuuden kannalta suunniteltua ja vastattava kehittyvän yhteiskunnan tarpeita». Ohjelmasta näkyy, että »kehitys» on kokoomuslaisille jonkinlainen ulkopuolinen prosessi, johon puolue on enemmän tai vähemmän pakotettu osallistumaan. Kokoomus ei missään tapauksessa halua itse olla kehityksen airut. Tekstistä on tulkittavissa pientä pelkoakin jatkuvasti kiihtyvää »uudistumista» kohtaa.

SDP:n ohjelma-argumentti on päinvastainen. Puolueen eduskuntavaaliohjelman mukaan heidän johdollaan 1960-luvun lopun hallitukset olivat laittaneet uudistuspolitiikan liikkeelle. Sosialidemokraatit pyrkivät vakuuttamaan lukijansa siitä, että heidän poliitiikkansa on pitkällä tähtäyksellä suunniteltua ja rationaalista ja että jo aloitettua uudistustyötä ei saa jättää kesken. SDP vaatii muun muassa taloudellista kansanvaltaa, valtiosäännön uudistusta, raha- ja vakuutuslaitosten yhteiskunnallisen valvonnan tehostamista sekä kaikki tulonsaajaryhmät kattavaa tupo-menettelyä. Uudistusvaatimuksia perustellaan seuraavasti:

Yhteiskunnan vastuu kansalaisten toimeentulosta, terveydestä, asumisesta, viihtyisästä ympäristöstä ja vapaa-ajasta lisääntyy jatkuvasti, koska pelkälle voitontavoittelulle perustuvat ratkaisut ovat osoittautuneet epäonnistuneiksi näiden suurten ongelmien ratkaisemisessa. Sen vuoksi demokraattisille päätäntäelimille on annettava taloudelliset ja lainsäädännölliset mahdollisuudet harjoittaa tehokasta uudistuspolitiikkaa.

SKDL menee pisimmälle kapitalismin kritiikissä ja uudistusvaatimuksissaan. Puolue vaatii jo vaaliohjelmansa kannassa siirtymistä »Rahan vallasta kansan valtaan». Ohjelman alussa annetaan suomalaisesta yhteiskunnasta synkkä kuva; epäoikeudenmukaisuus, sosiaalinen turvattomuus ja työttömyys ovat vallitsevina.

SKDL haluaa poistaa eriarvoisuudet ulottamalla kansanvallan myös talouselämän alueelle. Puolueen uudistusohjelmassa vaaditaan täystyöllisyyden lisäksi kansalaisten tasa-arvoisuuden lisäämistä (esimerkiksi naisten ja miesten samapalkkaisuutta), demokraattisen edustuksellisuuden lisäämistä talouselämässä, suurten liikepankkien ottamista valtion haltuun, yritys- ja kouludemokratiaa, atomivoimalan tilaamista Neuvostoliitosta – sekä tietenkin sosialismia ja maailmanrauhaa. Myös kansandemokraateille rationaalisuus ja suunnitelmallisuus ovat tärkeitä yhteiskuntapolitiikan välineitä, kuten seuraavasta lainauksesta näkyy:

Valtiovallan tulee työllisyyden edistämiseksi laatia taloudellisen kasvun investointiohjelma ja tuotekohtainen viennin edistämishjelma sekä osoittaa keinot, joilla tarvittava pääomien ohjaus saadaan aikaan. Suunnitelmallisuutta tehostetaan keskittämällä suunnittelutoimi valtioneuvoston kanslian alaisuuteen.

Kansandemokraateille vaatimusten ja toimenpiteiden kohde oli »valtio», jossa on korkein järki ja oikeudenmukaisuus. Sosialidemokraatit käyttivät lähes samassa merkityksessä yhteiskuntasanaa. Ainakin vasemmiston ohjelmissa halutaan lisätä valtion ja yhteiskunnan tehtäviä.

Keskustapuolueen – kansanrintamahallituksen kolmannen suuren osapuolen – vaaliohjelmassa viljellään varsin paljon vasemmistösävytteistä muutos- ja kehitysretoriikkaa. Keskusta haluaa uudistaa yhteiskuntaa asteittain ja toivoo taloudellisen kasvun jatkuvan mahdollisimman korkeana. Tavoitteensa puolue määrittelee näin:

Keskustapuolue turvaa Suomen kansan vapautta ja toteuttaa taloudellista, sosiaalista ja sivistyksellistä tasa-arvoa. Epäkohtia ei poisteta vallankumouksella; ne korjataan parlamentaarista tietä toimeenpantavilla uudistuksilla ja muutoksilla ... Uusi vuosikymmen on lisääntyvän kansanvallan, suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden, vapauden ja heikon ihmisen mahdollisuuksia lisäävä vuosikymmen. Suomalaista yhteiskuntaa uudistava keskusta takaa työtä, vapautta, tasa-arvoa ja turvallisuutta.

Vasemmiston tapaan Keskustapuolue vaatii yritys- ja kouludemokratiaa ja puolustaa »heikkojen oikeuksia» mutta kiinnittää samalla erityistä

huomiota maaseutuun. Keskusta identifioituu maakuntien puolueeksi vaatien muun muassa maakuntaitsehallintoa. Demokratiaa puolue haluaa lisätä välittömällä presidentinvaaleilla ja neuvoo-antavalla kansanäänestyksellä.

Miten sitten kävikään?

»Edistys», »uudistus» ja »kehitys» myllersivät vuoden 1970 vaaliohjelmaa. Silti edistyksen lipunkantajien, kuusikymmentäluvun kansanrintaman voittomarsi näytti päättyvän vaalien tulokseen. Vasemmistoennemmistö vaihtui oikeistoennemmistöksi. Vasemmisto hävisi vaaleissa yhteensä viisitoista edustajanpaikkaa ja Keskustapuolue kolmetoista. Kokoomus sai yksitoista lisäpaikkaa. Suurin voittaja löytyi kuitenkin miltei pimennosta: Suomen Maaseudun Puolueen edustajaluku nousi kerralla yhdestä kahdeksaantoista (Rantala 1982, 92).

Jos vasemmisto ja keskusta yrittivät vaaliohjelmissaan vaikuttaa äänestäjiin modernin retoriikalla, oli SMP:n retoriikka suorastaan modernin vastaista. SMP piti perusarvoinaan isänmaallisuutta, perhekeskeytyä ja rehellisyyttä. Vennamolaiset korostivat 1967 hyväksytyssä periaateohjelmassaan agraariyhteiskunnalle ominaisia moraalisia hyveitä ja arvoja (Helander ja Toivonen 1971).

Vaalitappiosta huolimatta moderni politiikka ja edistysusko eivät hävinneet mihinkään. Kokoomuskin liittyi »remonttimiesten» ja liberaalisoitumisen myötä »uudistuspuolueiden» rintamaan. Näiden neljän puolueen yhteiskuntain-sinöörit suunnittelivat koko seitsemänkymmentäluvun optimaalisesti toimivaa valtiota kehittellen erityisohjelman toisensa perään. Huomionarvoista tietenkin on, että lähestulkoon kaikki 1970 vaaliohjelmissa listatut tavoitteet valtiosäännön uudistuksesta, kouludemokratias-ta tasa-arvoon ja tupo-järjestelmästä viennin edistämiseen ovat toteutuneet ainakin jossakin määrin (täystyöllisyys, sosialismi ja maailmanrauha jäivät sentään saavuttamatta). Kansalaisilla on tapana ajatella, että puolueet säännömukaisesti pettävät vaalilupauksensa; yksityiskohdissa näin tietenkin tapahtuu, mutta yhteiskunnan suuria kysymyksiä tarkastellessa on hätkähdyttävää, kuinka pitkälle puolueet ovat käytännössä saaneet läpi keskeisiä tavoitteita.

Kuten tiedämme, edistyskunnan lopullista voittoa ei koskaan kuulunut. Edistysuskon ensimmäisiä epäilijöitä Suomessa olivat rauhanaktivistit ja luonnonsuojelijat. He kysyivät, mitä »edistystä» on sellainen, joka tuottaa ympäristön saastumista, kolmannen maailman riistoa ja totaalisen ydinsodan uhan. Kari Palosen mukaan edistyskertomukset korvautuivat 1980-luvulla katastrofikerhomuksilla, joissa maailman nähtiin syöksyvän tuhoon ihmisen loputtoman itsekkyuden seurauksena (Palonen 1993b, 234–243).

Ekologisen aallon myötä kaikkien puolueiden ohjelmiin ryhdyttiin kirjaamaan pakollinen »vihreä» osuus, jossa julistettiin, ettei elintason pida antaa kasvaa luonnon tuhoutumisen kustannuksella.

Edistysuskon koetteli niin ikään keynesiläisen hyvinvointipolitiikan loppu. Uusliberalistisissa näkemyksissä ryhdyttiin korostamaan »jokainen on oman onnensa seppä» -ajattelua; uusliberalismille riittää, että kansalaisille tarjotaan mahdollisuuksien tasa-arvo. Edistysuskon kolmantena murtaajana oli sitten kommunismin luhistuminen. Yhteiskunnan hallitseminen totalisuuteen kehitetyllä insinöörirationaalisuudella oli saanut banaalin loppunsa.

»Me» vaaliohjelmissa 1995

Sosiaalidemokraateilla on perinteisesti ollut vaaliohjelmiä luokiteltavia papereita koko joukko. On sekä varsinaisia suurelle yleisölle tarkoitettuja ohjelmia että ehdokkaille ja puolueen jäsenille tarkoitettuja taustaselvityksiä. Kevään 1995 vaaleihin jopa sosialidemokraattien eduskuntaryhmä teki oman paperinsa. Se on selvästi suunnattu eri yleisölle kuin puolueen varsinaisen vaaliohjelma, ja siinä puolueen identiteettiä vahvistetaan kritisoimalla porvarihallitusta. Varsinaisessa vaaliohjelmassa kielteiset painotukset ovat vähäisempiä ja teksti yhteistyöhaikuisempaa.

Kun SDP:n vuoden 1970 vaaliohjelmassa vielä korostetaan, että sosialidemokratia on yhteiskunnallinen uudistusliike, »jolla on selkeät aatteelliset päämäärät», uusimmasta vaaliohjelmasta aate-sanaa ei löydy etsimälläkään ja »uudistus» on vaihtunut yksinkertaisesti (ja epäselvästi) »muutokseksi». Aatteen sijasta puhu-

taan arvoista ja eettisestä vakaumuksesta. Nyt sosialidemokraatit määrittelevät itsensä näin:

Sosiaalidemokraatit toimivat ihmisarvon, yhteisvastuun ja yhteistyön hengessä työllisyyden ja hyvinvoinnin puolesta. Olemme vakuuttuneita siitä, että Suomella on mahdollisuus parempaan, sillä suomalaiset osaavat ja jaksavat, kun toimeen tartutaan. Vaalit voivat olla käänne uuden luottamuksen syntymiselle. Sosialidemokraatit haluavat olla äänestäjien arvoisia. Tule mukaan muutostyöhön, on uuden vastuun aika.

Sosiaalidemokraatit haluavat identifioitua yhteisvastuun kantajiksi ja yhteistyön rakentajiksi. Rationaliteetin korostamisestakin on jotakin jäljellä: porvarien politiikka koetaan lyhytnäköiseksi voitontavoitteluksi, jonka sijaan vaaditaan pitkäjänteisempää suunnittelua.

SDP:n ohjelmassa käytetään paljon ilmaisuja »äänestäjä» ja »kansalainen», sen erityisempää kohderyhmää sanomalleen puolue ei halua määrittellä (lukuun ottamatta harvoja viittauksia palkansaajiin). Näin ollen se pyrkii vetoamaan yleisellä tasolla koko kansaan, enää ei puhuta vähäosaista. Uutta ohjelmassa on se, että siinä puhutaan myös yrittämisestä. Termi kuului aiemmin nimenomaan kokoomuslaiseen sanastoon. 1990-luvulla siitä on tullut muotitermi, joka on – yleisen hyväksynnän hankkimiseksi – mainittava kaikissa ohjelmissa yhtä välttämättömästi kuin »tasa-arvo» ja »ympäristönsuojelu». Vielä pari vuosikymmentä sitten yrittäjyyden korostaminen olisi ollut vasemmistolaiselle ajattelulle koko lailla mahdotonta. Vapaat markkinavoimatkin olivat SDP:lle pannaan vielä jokin aika sitten; nyt niistä puhutaan neutraalein äänenpainoin olemassa olevina »realiteeteina», joihin on sopeuduttava. Kun seitsemänkymmentäluvulla edistys, kehitys ja talouskasvu olivat SDP:n ohjelmissa aksiomaattisia käsitteitä, joiden perusteita ei enää lausuttu julki, uudessa ohjelmassa niiden paikan on otanut »markkinavoimat».

Muutamat SDP:n vaaliohjelman muotoilut muistuttavat melkoisesti vanhaa kokoomuslaista retoriikkaa. Esimerkiksi kohta, jossa todetaan, että verotuksen on suosittava työntekoa ja yrittämistä aktiivisen työskentelyn motivoimiseksi, tuo mieleen kokoomuslaisen veropopulismien ja valittelut sosiaalietuuksien väärinkäytöstä.

Vasemmistoliitolle oman identiteetin määrittäminen on selvästi vaikeinta tässä tarkasteluista puolueista. Vasemmistoliittolaisuuden rakentaminen on paljolti ollut kommunismin aatteen kieltämistä (samaa aikaan kuin puolueessa edelleen ovat toimineet pitkälti samat henkilöt kuin SKDL:ssä ja kommunistisessa puolueessa). Niinpä puolueen vaaliohjelmassa ei puhuta aatteista eikä varsinkaan sosialistisesta tietoisuudesta. Sosialidemokraattien tapaan Vasemmistoliiton ohjelmassa korostetaan arvoja. Jos ohjelmasta puuttuisivat logo ja viittaukset puolueen nimeen, sitä voisi luulla sosialidemokraattien muotoilemaksi tekstiksi. Muun muassa hyvinvointivaltion puolustusretoriikkaan puolue tukeutuu useasti »pohjoismaiseen malliin», joka on tunnetusti ollut sosialidemokraattisen liikkeen peruseriaatteita. Vasemmistoliitto ei myöskään identifioitu mihinkään erityiseen äänestäjäryhmään, ei edes palkansaajiin. Kun seitsemänkymmentäluvulla kansandemokraattien identiteetin perustana oli selkeästi määritelty ideologia, lähtee Vasemmistoliitto uudessa ohjelmassaan liikkeelle siitä, että »Meillä on unelma ...», jonka toteuttaminen ei enää onnistu sosialismiin nojaamalla, vaan »Vasemmistoliitto ei yksin riitä, tarvitaan yhteistyötä».

Kokoomuksen vuoden 1970 vaaliohjelmassa ei vielä ollut painotteita liberaalissävyyteisestä yksilökeskeisyydestä, vaan sitä hallitsi isänmaallinen kollektiiviteetti. Tämän vuoden vaaliohjelmaksi rinnastettavassa puheenjohtaja Sauli Niinistön kampanjan avajaispuheessa yksilökeskeisyys on jo vallannut alaa. Puheessa Kokoomus identifioituu »kykypuolueeksi»:

Kokoomuksen 225 kansanedustajaehdokasta on käytettävissä. He ovat kaikki tahtovia ja kyvykkäitä, vastuuta Suomesta tuntevia ihmisiä. Kokoomuslaiset edustavat kaikkia ikäryhmiä ja toimivat kaikenlaisissa ammateissa – he ovat edustava ja monipuolinen joukko.

Puolue korostaa yksilöiden ominaisuuksia. Puolue ei väitä itse tekevänsä jäsenistään hyviä vaan pyrkii luomaan vaikutelman, että ehdokkaiksi valikoituu kyvykkäitä kansalaisia. Vanhakokoomuslainen kollektiivisuuskin on huomioitu Niinistön puheessa:

Kokoomus kutsuu kaikki suomalaiset mu-

kaan yhteiseen kovaan, mutta palkitsevaan työhön kaikkien suomalaisten ja koko Suomen hyväksi. Lamasta on lähdetty nousuun sinnikkyydellä ja uskolla – laman ikävät seurauksetkin ovat voitettavissa samalla tavalla.

Churchillin tapaan Niinistö vetoaa »verta, hiukeä ja kyyneleitä» -tyyppisellä retoriikalla. Tapa, jolla Niinistö puhuu »suomalaisista», tuo mieleen talvisodan hengen ja suomalaisen selviytyjän sisun.

Keskustan identiteetin määrittely pohjautuu muiden lailla arvolähtökohtiin. Kokoomuksen lailla se haluaa korostaa yleispuolueisuuttaan, mutta kun Kokoomus esittelee yleisesti ehdokaidensa laaja-alaisia kykyjä, Keskusta korostaa kannattajakuntansa laaja-alaisuutta. Vaaliohjelman kannessa kysytään vetoavasti:

Se on kannattajakunnaltaan Suomen puolueista monipuolisin. Arvaa mikä? Se on Suomen suurin nuorisopuolue, kannattajista joka kolmas on alle 30-vuotias. Arvaa mikä? Sen kannatus jakaantuu näin: opiskelijat 8 %, muut 7 %, työntekijät 23 %, toimihenkilöt ja yrittäjät 22 %, maatalousyrittäjät 22 % ja eläkeläiset 18 %. Arvasit oikein. Se on Keskusta.

Hallituspuolueen ohjelmaksi Keskustan vaaliohjelma on tyypillinen siinä mielessä, että se korostaa sovinnollisuutta. Kun puolue oli ennen vuoden 1991 vaaleja ollut koko kauden oppositiossa, olivat sen ohjelma ja kampanja erittäin aggressiivisia. Vuoden 1995 ohjelmassa Keskusta haluaa luoda itsestään mielikuvan ajassaan kiinni olevasta puolueesta; se vakuuttaa tarkastelevansa asioita uudesta näkökulmasta, mitä se sitten tarkoittaakin. Vaikutelmaa ajanmukaisuudesta korostaa vielä se, että Keskusta puhuu itsestään kansanliikkeenä. Kuitenkin ohjelmasta löytää runsaasti maalaisliittolaisia, maakuntien ja maaseudun edunvalvojan äänenpainoja.

Myöhäismodernin »huominen» ja puolueidentiteetin murros

Vuoden 1995 vaaliohjelmat kertovat merkittävästä identiteetin muutoksista suurimmissa puolueissa. Ohjelmissa on runsaasti yhdenmukaisia painotuksia, mikä viime kädessä viittaa siihen, että maailmaa tulkitaan tänään aivan eri

tavalla kuin kaksi vuosikymmentä sitten. Puolueiden maailmankuva ei enää jäsenny ideologisten vastakkainasettelujen kautta, eikä niissä yleensäkään tehdä ystävää/vihollinen erotteluja. Kaikissa edellä tarkastelluissa ohjelmissa taloudellinen kasvu nähdään yhteiskunnan hyvinvoinnin, ja siten myös työllisyyspolitiikan, välttämättömänä edellytyksenä (Vasemmistoliitto tosin lieventää kasvun retoriikkaa puhumalla laadullisesta kasvusta). Kaikki myös tekevät jonkinlaisen »vihreän varauksen» kasvuideologiaan todetessaan, että kasvun tulee tapahtua ympäristön ehdoilla. Ympäristökysymys saa silti taloudellisen hyödyn painotuksen sitä kautta, että ohjelmissa korostetaan ympäristönsuojelun ja »vihreän teollisuuden» merkitystä Suomelle kansainvälisenä kilpailuetuna. Sekä työn käsite että työttömyyden vähentämisen keinot jäsennetään edelleen hyvin perinteisesti. Ohjelmissa ei juuri analysoida automatisoitumiskehityksen ja tuotannon ja palvelujen tehokkuuden kasvun vaikutuksia työn kulttuuriin eikä visioida uusia elämän ja työn tekemisen tapoja (sen sijaan esimerkiksi vihreiden ja nuorsuomalaisen ohjelmissa on tällaista visiointia). Vasemmistoliitto tosin haluaa panna »työn kiertäykseen» ja lyhentää työaikaa. Puolueissa vaaditaan sosiaaliturvan »uudistamista», samalla kun puhutaan hyvinvointivaltion – minimi-tason – säilyttämisen puolesta. On mielenkiintoista huomata, että oikeastaan kaikki tässä tarkastellut puolueet ovat omaksuneet hyvinvoinnin ymmärrykseensä (uus)liberalistisia elementtejä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että ne korostavat »aktivoivaa» yhteiskuntapolitiikkaa ja varoittavat kansalaisten passivoimisesta ja passivoitumisesta. Kun tätä retoriikkaa vertaa esimerkiksi aiemmin lainattuun sosialidemokratian vuoden 1970 vaaliohjelmaan, jossa todetaan, että »yhteiskunnan vastuu kansalaisten toimeentulosta, terveydestä, asumisesta, viihtyisästä ympäristöstä ja vapaa-ajasta lisääntyy jatkuvasti ...», niin huomataan, kuinka syvälinen muutos hyvinvointivaltiodiskurssissa on tapahtunut. Vasemmistoliitto jopa tekee havainnon, jonka mukaan »sosiaaliturva ei ole pelkkä kustannus, se on myös kilpailuetu». Tällainen kommentti olisi SKDL:lle ollut mahdoton.

Modernille tyypillisellä dualistisella ajattelulla on ollut suuri merkitys puolueiden itsemäärittelyssä. Puolueet ovat perinteisesti raken-

taneet identiteettinsä selkeiden ystävää/vihollinen, hyvä/paha ja totuus/epätotuus erottelujen varaan. Kun tällaiset dualismit ovat viime vuosina vähitellen muun muassa idän ja lännen vastakkainasettelun ja luokkasamastumisen hiipumisen seurauksena purkautuneet, puolueet ovat joutuneet vaikean tilanteen eteen. Miten määritellä, keitä »me» olemme, kun »niitä» ei enää ole? Puolueidentiteetin murros on selvästi nähtävissä 1995 vaaliohjelmissa, joissa keskitytään enemmän olemassa olevien ongelmien kartoittamiseen ja pohtimiseen kuin ideologioille tyypillisten visionääristen tavoitteiden eksplikoimiseen. Siten lineaarista aikakäsitystä kuvaavat ilmaisut kehitys, edistys ja uudistus ovat vaihtuneet ajan kaoottisuudesta kertovaksi »muutos»-retoriikaksi. Habermasin edellä esittämä toteamus on kuvaava: utopismi on väistynyt – ainakin puolueiden vaaliohjelmita. Tästä voi mainita erään tuoreen esimerkin. Jokin aika sitten englantilainen talouselämän lehti *Financial Times* arvioi Suomen uuden hallituksen talouspolitiikkaa myönteiseen sävyyn pragmaattiseksi (HS 7.6.1995). Viittaus on selvä: kansainvälisten markkinoiden kannalta pääministeri Lipposen epäideologinen (tai sitten markkinatalousideologinen) talouspoliittinen linja on paras mahdollinen. Eri asia sitten on, onko epäideologinen politiikka »meidän kansalaisten» mielestä hyvää politiikkaa.

Kun puolueiden kannatuspohja on muuttunut ja liikkuvia ja epävarmoja äänestäjiä on yhä enemmän, kannatuksesta joudutaan taistelemaan aivan eri pohjalta kuin aiemmin. Suurten puolueiden täytyy suunnata sanottavansa varmuuden vuoksi »koko kansalle». Siten vaaliohjelmien retoriikassa tavoitteiden ilmaisut ovat hyvin yleisiä, »meitä» ja »niitä» ei erityisesti määritellä, ja ne erityisryhmät, jotka ohjelmissa mainitaan, ovat kaikkien yleisesti hyväksymiä »suojelukohteita» (kuten lapsiperheet, eläkeläiset, veteraanit, opiskelijat, vammaiset). Suurille puolueille on käynyt ongelmalliseksi, että ne eivät oikein tiedä kenelle ja millä tavalla ajatteleville ihmisille niiden itse asiassa pitäisi puhua. Toinen vaikea ongelma on, mitä totuutta äänestäjille voisi ja pitäisi vakuuttaa.

Puolueiden identiteetin murros voidaan tulkita ainakin kahdella tavalla. Ensimmäisessä, uhkaavassa visiossa vanhojen ideologioiden häviäminen merkitsee maailmankuvan pirstaloi-

tumista sekä ajattelun ja yhteiskunnan elämän muuttumista kaaosmaisiksi. Epäideologisoituminen nähdään keskeiseksi syyksi kansalaisten vieraantumiseen puolueista ja politiikasta. Toisessa, mahdollisuuksien visiossa tilanne tulkitaan positiivisesti intellektuaaliseksi ja moraaliseksi emansipoitumiseksi, mahdollisuudeksi käynnistää yhteisön sisällä ja yhteisöjen välillä vapaa keskustelu hyvän yhteiskunnan ominaisuuksista ja toivottavista järjestymisen ja käyttäytymisen perusteista (Patomäki 1992, 65–77). Mahdollisuuksien visiossa kansalaiset aktivoituvat laajasti toimimaan uuden, paremman yhteiskunnan rakentamiseksi, kenties jopa uudenlaisen yhteiskuntasopimuksen solmimiseksi.

Millainen sitten voisi tulevaisuuden puoluejärjestelmä olla? Miten myöhäismoderni puolue oikeuttaa olemassaolonsa ja rakentaa identiteettinsä? Tulevaisuutta sen kummemmin enustamatta voidaan sanoa, että puolueiden identiteetti tulee rakentumaan kasvavassa määrin uusien ristiriitautuvuuksien varaan. Tällaisia voisivat olla ekologinen ristiriita sekä ristiriidat globaalisuuden ja paikallisuuden, teollisuusyhteiskunnan rakenteiden ja informaatioyhteiskunnan rakenteiden sekä hyvinvointivaltion puolustamisen ja uusliberalismin välillä. Ekologinen ristiriitautuvuus on näistä selvin. Tutkimusten mukaan nuoret pitävät sitä tärkeimpänä yhteiskunnallisena vedenjakajana. Globaalisuuden ja lokaalisuuden ristiriitautuvuus nostaa esiin sellaisia kysymyksiä kuten suhtautumisen integraatioon ja itsenäisyyteen, pakolaisiin ja kehitysapuun, uusnationalismiin ja suvaitsevaisuuteen (ks. esim. Pesonen ym. 1993, 126). Siirtyminen informaatioteknologiaan on muuttanut työn kuvaa ja vienyt valtavan määrän työpaikkoja. On ennustettu, että uusi tuotantotapa jakaa ihmiset entistä selvemmin kahteen luokkaan, osaaviin ammattilaisiin ja osaamattomiin syrjäytyjiin. Poliittisilla linjauksilla tätä kehitystä voidaan joko edesauttaa tai ehkäistä; tässä tehtävät valinnat liittyvät siten ristiriitaan hyvinvointivaltion ja uusliberalismin välillä.

Tulevaisuuden puolue voi olla vaikkapa nykyisen kaltainen päättäjien koulutus- ja rekrytointi-instituutio. Vaalikansaan päin tällainen puolue olisi yhteydessä asiantuntijatyönä »valmistetun» ja markkinoidun mediapolitiikan

avulla. Yhteys kansan ja päättäjien välillä toimisi lähes yksinomaan tiedotusvälineiden kautta. Puolue voi olla myös kiinteä verkosto, joka elää siinä aktiivisesti toimivien ihmisten mielenliikkeistä. Ensinnäkin mainitussa tapauksessa puolueen identiteetti rakentuu yksisuuntaisesta merkityksenannosta siten, että merkityksen luojat ja vastaanottajat eivät kohtaa, vaan vastaanottaja ikään kuin »shoppailee» puolueiden välillä ja valitsee kulloisessakin kysymyksessä itselleen mieluisimman merkityksen. Tässä mallissa puolue on olemassa itsetarkoituksellisesti (tuotteena, jonka myynnillä tavoitellaan maksimaalisia voittoja) eikä niinkään tietyn aatteen tai poliittisen linjauksen puolustamiseksi. Jälkimmäisessä tapauksessa puolueen identiteetti muodostuu horisontaalisessa merkityksenanto-prosessissa, jossa jatkuvan vuorovaikutuksen tuloksena merkityksen luojan ja vastaanottajan roolit vaihtuvat vapaasti (ei-hierarkkinen rakenne). Tällaisen verkostopuolueen tarkoituksena on joidenkin asiakysymysten politisoiminen ja ratkaiseminen. Verkostomaisesti toimivasta puolueesta ovat keskustelleet ainakin vihreät, nuorsuomalaiset ja vasemmistoliittolaiset. Kummassakin mallissa puolueen identiteetti ja toimintatavat ovat perinteistä puoluemallia liukuvampia (Mickelsson 1991; HS 16.6.1995). Mahdollisuudet rakentaa uudentyyppisiä yhteistoiminnan muotoja ovat miltei rajattomat. Tulevaisuuden puolue voi olla amerikkalaistyyppinen aina uusia vaaleja varten toimiva mainostointimainen organisaatio. Se voi olla epähierarkkinen verkostojen kudelman. Puolueella voisi olla ammattimainen ydin, joka toimisi kansalaisiin päin »politiikan kuluttajaneuvojana». Miksei yksi puolue voisi olla kaikkea tätä?

LÄHTEET

- Alker, R. Hayward ja David Sylvan (1994): Kuinka diskurssianalyysi voi edesauttaa politiikkatieteen kehittämistä? Suom. Heikki Patomäki. *Kosmopolis* 24:3, s. 5–26.
- Baudrillard, Jean (1988): *Simulacra and Simulations*. Teoksessa Mark Poster (ed.), *Jean Baudrillard: Selected Writings*. Stanford University Press, Stanford, California. s. 166–184.
- Bernstein, Richard J. (1991): *The New Constellation: The Ethical-Political Horizons of Modernity/Postmodernity*. Cambridge University Press, Cambridge.

- von Beyme, Klaus (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Gower Publishing Limited, Trowbridge.
- Habermas, Jürgen (1994): Uusi yleiskatsomattomuus. Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.), *Järki ja kommunikaatio: Tekstejä 1981–1989*. Gaudeamus, Helsinki. s. 190–209.
- Heikka, Henrikki (1994): Altavastajana valta: kommentti suomalaisen Greenpeace-keskusteluun. *Poliittikka* 36:3, s. 187–199.
- Helander, Voitto ja Timo Toivonen (1971): Vennamolaisuus populismin ideoiden heijastajana. Teoksessa Voitto Helander (toim.), *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna. s. 61–67.
- Helsingin Sanomat: 7.6.1995, 16.6.1995.
- Kanerva, Jukka (1994): »Ryvettymisen hyvä puoli»: Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, julkaisu 40, Jyväskylä.
- Karjalainen, Kari (1993): *Markkina-Suomesta luonnon-Suomeen*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos, tutkimuksia 122, Tampere.
- Kotkavirta Jussi ja Esa Sironen (1986): *Moderni/postmoderni*. Tutkijaliiton julkaisusarja 44. Suomen Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lindroos, Kia (1993): Reading a Text Historically or Politically? A Benjaminian Approach. Teoksessa Kari Palonen and Tuija Parvikko (eds), *Reading the Political: Exploring the Margins of Politics*. The Finnish Political Science Association, Helsinki. s. 65–80.
- Mickelsson, Rauli (1991): Puoluekentän radikaalin laidan muutos 1980-luvulla: Vihreän liikkeen ja Vasemmistoliiton järjestäytymiskeskustelujen tarkastelua. Pro gradu -työ (julkaisematon). Turun yliopiston valtio-opin laitos, Turku.
- Neumann Iver. B. (1995): Kollektiivisen identiteetin muodostus ja »toinen» kansainvälisten suhteiden teoriassa. Suom. Heikki Patomäki. *Kosmopolis* 25:4, s. 5–22.
- Palonen, Kari (1993a): Introduction: From Policy and Polity to Politicking and Politization. Teoksessa Kari Palonen and Tuija Parvikko (eds), *Reading the Political: Exploring the Margins of Politics*. The Finnish Political Science Association, Helsinki. s. 6–16.
- Palonen, Kari (1993b): Politikointi, politisointi, politiikka. Opetusmoniste n:o 1, Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitos, Jyväskylä.
- Patomäki, Heikki (1992): Edistys on mahdollista ilman historian filosofiaa. *Rauhantutkimus* 4/1992, s. 52–90.
- Pekonen, Kyösti (1991): Puolueohjelmien tutkimuksen muuttuminen. Teoksessa Jukka Kanerva (toim.), *Suomalaisten puolueohjelmien retoriikasta*. Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitos, julkaisuja 63, Jyväskylä. s. 17–21.
- Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta: Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. WSOY, Juva.
- Rantala, Onni (1982): *Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980*. Gaudeamus, Helsinki.
- Salokorpi, Hannu ja Eero Waronen (1989): *Kansakunnasta yksilöön: Kokoomusaahteen ja ohjelmien kehityksestä*. Toim. Ismo Suksi. Kansallinen Sivistysliitto, Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (1990): *Suomalainen protesti ja yhdistykset: Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Summa, Hilka (1995): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman ja Toulmin. Esitelmä Poliittikan Tutkimuksen Päivillä 12–13.1.1995.
- Tamminen, Tapio (1994): *Edistyksen myytti: kertomus modernin yhteiskunnan kulttuurisesta paradigmasta*. Suomen antropologinen seura, Helsinki.
- Tuominen, Marja (1990): *»Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia»: Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki.
- Wallgren, Thomas (1989): Moderni ja postmoderni käsitteinä ja tapoina kokea aikaa. Teoksessa Pirkko Heiskanen (toim.), *Aika ja sen ankaruus*. Gaudeamus, Helsinki. s. 35–53.
- Waronen, Eero (1989): Kokoomuksen ohjelmallisten periaatteiden kehitys. Teoksessa Hannu Salokorpi ja Eero Waronen, *Kansakunnasta yksilöön: Kokoomusaahteen ja ohjelmien kehityksestä*. Toim. Ismo Suksi. Kansallinen Sivistysliitto, Helsinki. s. 5–20.

Tarkastellut ohjelmat:

- Kansallinen Kokoomus*
100/100, vaalilehtinen 1948
Ilmoituskampanja vuoden 1970 eduskuntavaaleihin Vastuuta Suomesta, Sauli Niinistön vuoden 1995 vaalikampanjan avauspuhe Järvenpäässä 28.1.1995
- Keskustapuolue/Keskusta:*
Keskusta, uudistaja, Keskustapuolueen vaaliohjelma 1970
Uskotko samojen johtajien, jotka veivät meidät laamaan, pystyvän johtamaan meidät myös siitä ulos? Vaihtoehto on Keskusta, vaaliohjelma 1991
Terveen kasvun eväät koko Suomelle, Keskustan vaaliohjelma 1995
- Suomen kansan demokraattinen liitto/
Vasemmistoliitto:*
Rahan vallasta kansan valtaan, vaaliohjelma 1970
Unelma hyvästä yhteiskunnasta, vaalijulistus 1995
- Suomen Sosialidemokraattinen puolue:*
Vaalikirja 1970 I ja II
Sosialidemokratian suunta, SDP:n tienviitat 1980-luvulle
Uuden vastuun aika; vaaliohjelma 1995
Suomi uuteen aikaan; Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän vaaliohjelma 1995